

עם הרב בנימין שלמה המבורגר

בקומת גג בשכונת רמת אהרן בבני ברק, קיים "מכון מורשת אשכנז". חדר לא גדול בו מרכזים: מכון להוצאת ספרים, ספריה ספרותית עשירה, ומיני-מוזיאון בקנה מידה שלא היה מבייש כל ארגון המתיימר ליצור גוף כזה. במהלך הראיון עם הרב בנימין שלמה המבורגר, חזר יו"ר המכון פעמים מספר על המשפט "להוציא לאור בצורה מסודרת יותר". יש שיאמרו אכן משפט מתאים ל"יקה". אך לא זאת, בעת הראיון עם הרב המבורגר קלטנו בזווית עינינו את שולחן העבודה של הרב, עמוס לעייפה במכתבים מכל חלקי תבל, מן הסתם בענייני מנהגים ומורשת אשכנז. מול שולחן המחשב תלויים על הקיר טורים, אין ספור, של הקלטות שונות של חזנים, של מקהלות וסתם אנשים שרידים לקהילות שחרבו ואינן, וכן הקלטות של חזנים בקהילות היקיות בחו"ל. במחשבי המכון שמורים תמונות נדירות ומוכרות, ברמה של גנזך אונברסיטאי.

דומה כי כדי לעמוד בתוכניותיו של הרב המבורגר, להוציא את החומר הרב לאור בצורה מסודרת, אין די בעבודתו ובעבודתם של עוד כמה אידיאליסטים העובדים בהתנדבות בזמנם הפנוי.

מהו, על רגל אחת, "מכון מורשת אשכנז"?

למכון מורשת אשכנז יש מטרה אחת בלבד, הוא רוצה לחיות ולהחיות את מסורת אשכנז, כפי שהייתה קיימת לפני השואה. מסורת אשכנז זה עולם ומלואו, לא ניתן לסכם את זה במשפט אחד. יש בה את התורה כולה. יש פה שיבות, בתי כנסת, קהילות שחיו חיים ותוססים במשך דורי דורות, יש פה היסטוריה עשירה ביותר, ספרות ללא גבול, והמכון רוצה ראשית כל ללמוד את כל הנושא של מסורת בני אשכנז, לחקור אותו לעומק, להנחיל אותו, ולהכניסו חזרה לחיים במידה שזה ניתן.

כיצד המכון עושה את זה? מהם הכלים שלו?

דבר ראשון, במכון לומדים את הנושא, תחילה אוספים מידע רב, בעצם כל מידע אפשרי, על קיומה של היהדות באשכנז, על היהודים עצמם, ובעיקר על המסורת שלהם. זה מתבטא: א. בתחום ההלכתי, במשך שנים על גבי שנים נאסף כאן במכון מידע עצום על כל צורות שמירת ההלכה באשכנז, כל המנהגים והמסורות ה"חיות". דבר שני, אוספים פה מידע על הקהילות ועל הרבנים, על הישיבות של אשכנז, מי היו האנשים שבעצם חיו את המסורת, והנחילו אותה לנו. אוספים פה גם כן מידע מוסיקלי של הלחנים ששמשו בבתי הכנסת שבאשכנז, מני קדם ועד הדורות האחרונים. לשם כך נאספו במכון מורשת אשכנז אלפי אלפי ספרים, הנה, כאן למשל יש כרטסות שבהן אוגרים מידע מקוטלג על כל נושא שקשור לקהילות אשכנז, בעיקר בתחום המסורת. יש פה ספריה גדולה מאד וכן אוסף נדיר של הקלטות מוסיקליות מכל חלקי העולם, המכון מכיל גם אוסף גדול מאד של מסמכים נדירים, אוסף גדול של תמונות, שהיום כבר קובצו במאגר דיגיטלי של תמונות, וכן הלאה.

כשאומרים "מכון", עולה בדמיון בנין משרדי מלא עובדים, האם המכון שואף להגיע לרמה הזו?

מטבעו של כל אדם, שיוצר בתחום כל שהוא, הוא לראותו בהתפתחו ובהתרחבותו, זה ברור שאם אנו מדברים על יהדות בהיקף של יהדות אשכנז, יהדות גרמניה, שווייץ, יהדות בת אלף-אלפיים שנות פעילות רוחנית, עם עושר בלתי רגיל של ערכים, שיש מקום רב לעבודה, לקידום העבודה, להיקף של עבודה וחלוקה של עבודה. וממילא ככל שירבו העובדים וירבה הצוות שיתעסק בדברים הללו, כן ייטב.

הפיצויים מגרמניה, מוצאים נתיב אל המכון? יתכן שבעתיד.

נעבור אל האגף הספרותי של המכון. המכון הוציא סדרה מאד מפורסמת של "שרשי המנהג אשכנז", האם יצאו ספרים נוספים על ידי המכון?

יצאו כמה ספרים על ידי המכון מעבר לסדרה של שרשי מנהג אשכנז, אבל על צד האמת, יש במחשבי המכון יש יותר ספרים שלא יצאו לאור. מאלה שכבר הופיעו, והם נמצאים בשלבים שונים של עריכה וגימור.

איזה ספר פופולארי יותר? "משיחי השקר ומתנגדיהם" שחובר על ידי, או שרשי המנהגים (הכוונה ל"שרשי מנהג אשכנז")? זה תלוי מאד לפי טעמו של הקורא, יש כאלה המתעניינים בנושאים היסטוריים או השקפתיים, יש המתעניינים יותר בנושאים ההלכתיים. אני לא יכול לדבר בשמם של הקוראים, כל אחד לפי טעמו. אבל מבחינת תפוצה - שרשי מנהג אשכנז הוא ספר נפוץ יותר.

כיון שיש לו פחות מתנגדים, מאשר המתנגדים ל"משיחי השקר ומתנגדיהם"?

מתנגדים יש לכל ספר בעל תפוצה סבירה. אפילו על ספרו של משה רבנו נאלצו רבותינו בכל הדורות להגן מפני "מתנגדים" ודוברי סרה, רח"ל. אבל ספר לא נמדד במספר המתנגדים לו, הוא נמדד במספר הקוראים שלו. ומתוך נקודת ראות זו, "שרשי מנהג אשכנז" הוא ספר יותר מבוקש.

מתי קם המכון, באיזו שנה? וביוזמת מי?

אני רוצה להבדיל בין הצד הפורמלי של המכון, שתחת המותג "מכון מורשת אשכנז", לבין הפעילות שכבר נעשתה שנים רבות לפני כן. באופן אישי אני עבדתי כבר בנושאים האלה מאז היותי בחור בישיבה. בבחרותי גיליתי עניין בנושאים האלה, ובזמני הפנוי, זאת אומרת בין הסדרים, הייתי מתעמק בספרים שונים ומכין לעצמי רשימות מסודרות לדברים שקשורים למסורת אשכנז. במשך הדברים העניינים התפתחו, עד שבאו אנשים ואמרו: תראה אתה אוסף כל כך הרבה חומר, כל כך הרבה מידע, צריכים להנחיל את זה לרבים, בצורה מסודרת יותר. הבה נקים מכון ונגבש סביב העניין הזה יותר כוחות, וכך נקדם את המפעל הלאה.

זאת אומרת, כיום המכון הוא לא גוף של אדם אחד, ישנם חברים נוספים בעבודת המכון?

תראה, יש כמובן חברים נוספים במכון מורשת אשכנז, שחלקם פעילים יותר וחלקם פעילים פחות, אבל עם הפנים אל העתיד, אנחנו מקווים לפעילות הרבה יותר רצינית ממה שנעשה עד עכשיו.

האם המכון נפגע בגזירות הממשלתיות בכל הנוגע למכונים התורניים בתקופה האחרונה?

הוא לא נפגע מהגזירות האחרונות, כיון שהוא מעולם לא נהנה מחסדי השלטון, מעולם לא זכה למענקים, הוא התקיים עד כה על מענקים ותרומות של אנשים פרטיים בלבד. ולכן כל האירועים של הממשלה, והטלטלות שלה, לא פגעו במכון שלא היה לו קשר למשרדים הללו.

האם למכון מורשת אשכנז יש ענין בעריכה של סידור תפילה? כל האשכנזים (הלא חסידיים) הרי מתפללים את אותו נוסח אשכנז, האם יש משהו שמייחד המכון בנושא זה של סידורי תפילה?

המכון שואף לערוך סידור שישקף את מנהג אשכנז המובהק, ובאמת נעשו עבודות תשתית, ועדיין נעשים עבודות כאלה לבירור הנוסח המדויק של אשכנז. הבעיה היא שהסידור שנפוץ בימינו ומזוהה עם יהדות אשכנז (גרמניה, שוויץ, צרפת, הולנד ועוד) הוא סידור "רעדעלהיים", שהוא סידור מאד איכותי לפי ההדפסה שלו, אחידות הדקדוק שבו, היה זה סידור חלוצי בזמנו. אבל, הוא גם כן הושפע מכל מיני הצעות מחודשות של בעלי דקדוק מאוחרים, ששינו את גופי הנוסח בכמה מקומות, ובקהילות הוותיקות באשכנז לא אימצו את החידושים במישור העקרוני, והצליחו להגיה בשולי הדפוסים ולשמור בעל פה על חלק מהנוסחים הישנים. הסידור שהמכון שואף לערוך אותו, מבקש לדלג על כל החידושים של הדורות האחרונים, שבפרנקפורט וקהילות שכמותה לא נתקבלו, ולחזור לסידור הישן והטוב.

מנושא הסידורים נעבור אל בתי הכנסת. הרבה אנשים מכירים את בית הכנסת בבית החולים "מעייני הישועה", אשר מיקומו בבית חולים, ורבים מהאנשים שנקלעים לבניין הזה, מגיעים לבית הכנסת הזה. האם ישנם בתי כנסת נוספים הקשורים לפעילות המכון?

ברוך ה' בשנים האחרונות, נפתחו כמה בתי כנסת, גם בערים אחרות, כמו ירושלים, קרית ספר ואלעד. בבני ברק עצמה נפתח בית כנסת נוסף,

מה מייחד את בתי הכנסת של מורשת אשכנז?

לא כל בתי הכנסת עשויים מקשה אחת. אבל, הרחף העיקרי של פותחי בית הכנסת האלה, הוא לחזור למסורת אשכנז המובהקת, לשמר לא רק את נוסחי התפילה, לא רק את אמירת הפיוטים בשלמותם, ולא רק לשמור על ההגייה הנכונה, אלא גם כן להחיות את הניגונים המפוארים שמלווים את התפילה מיני קדם ועד לשואה ולהקפיד על פסקיהם של גדולי אשכנז.

בנושא הפיוטים שהזכרת יש למוכזן ספרות או מחקר העומד בראות אור?

בהחלט, במסגרת המידע הרב שהצטבר במוכזן בכל נושא הלכתי הקשור למסורת, יש מידע רב בכל הנוגע לפיוטים. ובעזרת ה' בבא העת יפורסם החומר הזה בצורה מסודרת.

הזכרת את עניין השירה בתפילה. התוכל להגדיר את ההבדלים שבין השירה החסידית הנפוצה בימינו, לבין שירת בתי הכנסת של בני אשכנז?

יש בהחלט מקבילה, ויש בהחלט מבדילה. המקבילה היא, כפי שהזכרת, שהן בבתי הכנסת החסידיים כפי שהם מוכרים לנו כיום, השירה היא רכיב חי ודומיננטי, כך בבתי הכנסת החסידיים וכך בבתי הכנסת של יוצאי אשכנז. ההבדל הוא שבאשכנז, השירה יותר מותאמת למילים, היא לא ספונטנית ולרוב מביעה כל מילה בצורה המתאימה לה. זאת ועוד, החזנות המזרח אירופית בכלל נוטה לרגשנות והתייפחות של בן המרצה את אביו שבשמים, בעוד החזנות של קהילות מערב אירופה נוטה לסממנים של הוד והדר לכבודו של מלך מלכי המלכים. כמובן שבכל אלה אין "שחור לבן", ובכל עדה יש משני הסוגים המלודיים.

הזכרת בראשית הראיון את אוסף ההקלטות, האם יש משהו מכל זה שיעמוד בראשות הציבור?

אחת התוכניות של המוכזן היא, לקדם את חקר הניגונים ולערוך השוואות בין מסורות הנגינה השונות. להגיע, הייתי אומר, לקביעת נוסחי נגינה או וואריאציות-נגינה אותנטיות. ובשלב מאוחר יותר, להוציא אותם בצורה מסודרת יותר על גבי תקליטורים, בכיצוע של רמת

ויוזמות להנחלת מוסיקה כזו נראית לך מתאימה לדורנו? לא רק שהיא מתאימה לדורנו, אל שזה עונה מאד על צרכי דורנו. הדור שלנו מאזין להרבה מוסיקה שמבחינה הלכתית היא בעייתית. האם מותר בכלל להאזין למוסיקה לשם הנאה? האם מותרת היא שירת פסוקים? אנחנו רוצים להנפיק מוסיקה לצורך שימוש בתפילה עצמה, ולא לשם הנאה גרידא. היות ובני דורנו היום, הם צרכני מוסיקה ורוב המוסיקה שהם שומעים היא מוסיקה חדישה מודרנית, לא תמיד ובמקרים רבים, אין רוח חכמים נוחה הימנה. מוסיקה שמקובלת מדורות שמשמשת ככלי לעבודת ה', וליישום בבתי הכנסת בפועל, היא מוסיקה שיכולה לענות על הרבה הרבה צרכים, ותפתור במידת מה גם את הבעיות ההלכתיות הנ"ל.

מהן התוכניות העתידיות של "מוכזן מורשת אשכנז"?
להמשיך באיסוף המידע, בכתיבת הספרים ובהפצתם. בפתחת בתי כנסת נוספים וביסוס אלה הקיימים, וכאמור, גם כן, הפצת תקליטורים. יש עוד כמה תוכניות שעדיין לא גובשו בצורה שלמה, אבל היד עוד נטויה.

השם שלכם הוא: "מוכזן מורשת אשכנז", אך הכוונה היא בעצם ל"ייקים", מדוע לא למוצא שם יותר קונקרטי "מוכזן להנחלת המסורת הייקית", השם מורשת אשכנז נשמע כוללני מדי?
זה נכון ולא נכון. אני חושב שבשאלה מונחת גם התשובה. זה נכון שנקודת המוצא שלנו היא הייקים, ל"ייקים" זה כינוי מאוחר, מאד חד-צדדי המתאר מבחינה חברתית את יוצאי גרמניה. אבל למעשה אותם יהודים, שישבו ברציפות למעלה מאלף שנה בארץ אשכנז הקלאסית, הם אלה שהצליחו לשמר את מסורת אשכנז הקדומה בצורה מאד מדויקת. המסורת שהם שימרו, היא המסורת שבכללותה היתה משותפת בעבר לכל האשכנזים למיניהם, שהיגרו מגרמניה והתיישבו במשך הדורות ברחבי אירופה. ה"ייקים" הם משמרי המסורת של רבותינו הראשונים, ברובה הגדול, וממילא הם משמרי מסורת אשכנז הכללית.

לפיוס אאחל לך, שתזכה להחזיר עטרה ליושנה! ת. אכ"ר.